

სახელმწიფო აუდიტის სამსახური

“ვაგტკიცებ“

სახელმწიფო ბიუჯეტისა და სტრატეგიული
ანალიზის დეპარტამენტის უფროსი

ცოტნე ქარქაშიძე

“6” თებერვალი 2019 წელი

N 23/36

ეგზ: N: 1

მდგრადი განვითარების მიზნების
განხორციელების მზადყოფნა

სარჩევი

დიაგრამები	3
გამოყენებული ტერმინები და შემოკლებები.....	4
შემაჯამებელი მიმოხილვა.....	5
1. შესავალი	9
1.1 აუდიტის მოტივაცია.....	11
1.2 აუდიტის მიზანი და მთავარი კითხვები.....	12
1.3 აუდიტის კრიტერიუმები.....	12
1.4 აუდიტის მასშტაბი და მეთოდოლოგია	13
2. ზოგადი ინფორმაცია.....	14
3. აუდიტის მიგნებები.....	16
3.1 2030 წლის დღის წესრიგის ეროვნულ კონტექსტში ინტეგრირების პროცესში არსებული ნაკლოვანებები.....	16
დასკვნა	26
რეკომენდაციები	27
3.2 SDG-ების განხორციელების მონიტორინგის, შეფასებისა და ანგარიშგების კუთხით არსებული ნაკლოვანებები	29
დასკვნა	33
რეკომენდაციები	34
ბიბლიოგრაფია.....	35

დიაგრამები

დიაგრამა 1. მდგრადი განვითარების მიზნები.....	9
დიაგრამა 2. SDG-ების კლასიფიკაცია მიმართულებების მიხედვით	10
დიაგრამა 3. ძირითადი განსხვავებები SDG-ებსა და MDG-ებს შორის.....	11
დიაგრამა 4. მიზნების კოორდინაცია სახელმწიფოს დონეზე	15
დიაგრამა 5. SDG-ების მატრიცის კომპონენტები.....	16
დიაგრამა 6. SDG-ების მატრიცაში წარმოდგენილი ინდიკატორების შესაბამისობა სამინისტროების საშუალოვადიან სამოქმედო გეგმებში წარმოდგენილ ინდიკატორებთან	18
დიაგრამა 7. შვედეთის პრაქტიკა SDG-ების ინტეგრირებასთან დაკავშირებით	19
დიაგრამა 8. ბრაზილიის პრაქტიკა მაკოორდინირებელ უწყებასთან დაკავშირებით	22
დიაგრამა 9. მიზნები, რომელთა შესაბამის ინდიკატორებთან მიმართებაში განმახორციელებელი უწყება ან საქართველოს მთავრობაა, ან იდენტიფიცირებული არ არის.....	23
დიაგრამა 10. ამოცანა 8.5-სა და განათლების (4.4), უთანასწორობისა (10.4) და შიმშილის (2.3) ამოცანებს შორის არსებული ორმხრივი ურთიერთკავშირები	25
დიაგრამა 11. SDG-ების მატრიცაში საბაზისო ინდიკატორებისა და მონაცემთა წყაროების კუთხით არსებული ნაკლოვანებები მიზნების მიხედვით.....	30
დიაგრამა 12. დანიის პრაქტიკა მონაცემებთან დაკავშირებით.....	30
დიაგრამა 13. ბელგიისა და დანიის პრაქტიკები SDG-ების შესრულების მონიტორინგისა და ანგარიშგების შესახებ	31
დიაგრამა 14. შვეიცარიისა და კანადის პრაქტიკები SDG-ებთან დაკავშირებული ინფორმაციის წარმოდგენასთან დაკავშირებით.....	32

შედეგების ზოგადი ინსტრუქცია:

დაგეგმილი აქტივობები	აუდიტის ობიექტის მიერ დაგეგმილი აქტივობები, რომლებიც უზრუნველყოფს იდენტიფიცირებულ პრობლემის გამომწვევი მიზეზის აღმოფხვრას .
მისაღწევი შედეგი	საბოლოო შედეგი, რომელიც მიიღწევა ობიექტის მიერ გატარებული აქტივობების შედეგად და უზრუნველყოფს რეკომენდაციის შესრულებას.
დაწყების თარიღი	რეკომენდაციის შესრულების დაწყების თარიღი.
დასრულების თარიღი	რეკომენდაციის შესრულების საბოლოო თარიღი.
პასუხისმგებელი პირი	აუდიტის ობიექტში მენეჯერული პოზიციის მქონე პირი (მაგ. მინისტრის კურატორი მოადგილე, სსიპ-ის ხელმძღვანელი, შესაბამისი დეპარტამენტის უფროსი და სხვ.), რომელიც პასუხისმგებელია რეკომენდაციების შესრულების მონიტორინგზე და სას-თან კომუნიკაციაზე.
საკონტაქტო ინფორმაცია	პასუხისმგებელი პირ(ებ)ის ტელეფონის ნომერი, ელ. ფოსტა და სხვა.
დაგეგმილი შუალედური შედეგი	რეკომენდაციის შესასრულებლად დაგეგმილი შუალედური შედეგი. დაგეგმილი შუალედური შედეგის რაოდენობის შესაბამისად დაამატეთ ან წაშალეთ ფორმაში მოცემული „დაგეგმილი შუალედური შედეგის“ და „შუალედური შესრულების თარიღის“ ველი.
შუალედური შესრულების თარიღი	რეკომენდაციის შესრულების შუალედური თარიღი (შესასრულებელი კომპონენტების ვადები არ უნდა აღემატებოდეს 6 თვეს, ნებისმიერი აქტივობა, რომელსაც სჭირდება 6 თვეზე მეტი დრო, უნდა იყოს დაყოფილი ორ ან რამდენიმე შუალედურ აქტივობად).
განხორციელებული აქტივობები	რეკომენდაციის შესრულების მიზნით განხორციელებული აქტივობები (ასეთის არსებობის შემთხვევაში).
დამადასტურებელი დოკუმენტაცია	მიუთითეთ რეკომენდაციის შუალედური და საბოლოო შესრულების დამადასტურებელი დოკუმენტაცია (ასეთის არსებობის შემთხვევაში).
შენიშვნა	საკითხთან დაკავშირებით ნემისმიერი შენიშვნა ან კომენტარი (ასეთის არსებობის შემთხვევაში).

აუდიტის ობიექტის რეკომენდაციების შესრულების სამოქმედო გეგმა

<p>რეკომენდაცია № 1</p> <p>მდგრადი განვითარების მიზნების უზრუნველყოფის და ინველუზიური ხუნების გათვალისწინებით, მნიშვნელოვანია მათი განხორციელების პროცესში ჩართული იყოს როგორც ცენტრალური, ასევე – ადგილობრივი ხელისუფლება. შესაბამისად, საბჭომ უნდა უზრუნველყოს მუნიციპალიტეტის ჩართვა SDG-ების რეალიზაციის პროცესში.</p>	<p>დაგეგმილი აქტივობა</p> <p>მისაღწევი შედეგი</p> <p>დაწყების თარიღი</p> <p>დასრულების თარიღი</p> <p>პასუხისმგებელი პირი</p> <p>საკონტაქტო ინფორმაცია</p> <p>N1 დაგეგმილი შუალედური შედეგი¹</p> <p>N1 შუალედური შესრულების თარიღი</p> <p>N2 დაგეგმილი შუალედური შედეგი</p> <p>N2 შუალედური შესრულების თარიღი</p> <p>განხორციელებული აქტივობები</p> <p>დამადასტურებელი დოკუმენტაცია</p> <p>შენიშვნა</p>	<p>რეკომენდაცია № 2</p> <p>SDG-ების მატრიცის ქმედითი ჩარჩო-დოკუმენტის ფუნქციის უზრუნველსაყოფად, მნიშვნელოვანია SDG-ების საბჭომ მოახდინოს მთავრობის მიერ დოკუმენტის მოწინავეების საჭირო დონის მიხედვით დროული ინიცირება.</p>	<p>დაგეგმილი აქტივობა</p> <p>მისაღწევი შედეგი</p> <p>დაწყების თარიღი</p> <p>დასრულების თარიღი</p> <p>პასუხისმგებელი პირი</p> <p>საკონტაქტო ინფორმაცია</p> <p>N1 დაგეგმილი შუალედური შედეგი</p> <p>N1 შუალედური შესრულების თარიღი</p> <p>N2 დაგეგმილი შუალედური შედეგი</p> <p>N2 შუალედური შესრულების თარიღი</p> <p>განხორციელებული აქტივობები</p>
---	--	--	---

¹ დაგეგმილი შუალედური შედეგის რაოდენობის შესაბამისად, დაამატეთ ან წაშალეთ ფორმისაში მოცემული „დაგეგმილი შუალედური შედეგის“ და „შუალედური შესრულების თარიღის“ ველი.

დამადასტურებელი დოკუმენტაცია	
შენიშვნა	
რეკომენდაცია № 3	<p>SDG-ების საბჭოსა და თემატური სამუშაო ჯგუფების ინგლუბიურობისა და ეფექტური ფუნქციონირების უზრუნველსაყოფად, მიზანშეწონილია:</p> <p>ა) თემატურ სამუშაო ჯგუფებთან ერთად მოხდეს პროცესში მონაწილე ყველა რელევანტური მხარის იდენტიფიცირება, მათი ცნობიერების ამაღლება და ჩართულობის უზრუნველყოფა საბჭოსა და სამუშაო ჯგუფების საქმიანობაში, თემატიკიდან გამომდინარე;</p> <p>ბ) თემატურ სამუშაო ჯგუფებთან ერთად განისაზღვროს ჩართული უწყებების/ორგანიზაციების როლები და პასუხისმგებლობები;</p> <p>გ) შემუშავდეს SDG-ების საბჭოსა და თემატური სამუშაო ჯგუფების სამოქმედო გეგმები, სადაც წარმოდგენილი იქნება მოკლე და საშუალოვადიან პერიოდში განსახორციელებელი ღონისძიებები, ვადები და საჭირო რესურსები.</p>
დაგეგმილი აქტივობა	
მისაღწევი შედეგი	
დაწყების თარიღი	
დასრულების თარიღი	
პასუხისმგებელი პირი	
საკონტაქტო ინფორმაცია	
N1 დაგეგმილი შუალედური შედეგი	
N1 შუალედური შესრულების თარიღი	
N2 დაგეგმილი შუალედური შედეგი	
N2 შუალედური შესრულების თარიღი	
განხორციელებული აქტივობები	
დამადასტურებელი დოკუმენტაცია	
შენიშვნა	
რეკომენდაცია № 4	<p>მდგრადი განვითარების მიზნების შესრულების დროული და ეფექტური მონიტორინგისა და ანგარიშგების მიზნით, SDG-ების საბჭომ შეიმუშავოს მონიტორინგისა და ანგარიშგების ჩარჩო, რაც გულისხმობს:</p> <p>ა) მონიტორინგის ვებ-პორტალის დროულად დასრულებასა და პრაქტიკაში დანერგვას;</p> <p>ბ) განმსაზღვრელი ორგანიზაციების საბჭოს მიმართ ანგარიშგების ფორმატისა და პერიოდულობის განსაზღვრას;</p> <p>გ) მიზნების მიღწევასთან დაკავშირებით ეროვნული პროგრესის შესახებ ანგარიშგების პერიოდულობის განსაზღვრას.</p>
დაგეგმილი აქტივობა	
მისაღწევი შედეგი	
დაწყების თარიღი	
დასრულების თარიღი	
პასუხისმგებელი პირი	

საკონტაქტო ინფორმაცია	
N1 დაგეგმილი შუალედური შედეგი	
N1 შუალედური შესრულების თარიღი	
N2 დაგეგმილი შუალედური შედეგი	
N2 შუალედური შესრულების თარიღი	
განხორციელებული აქტივობები	
დამადასტურებელი დოკუმენტაცია	
შენიშვნა	
რეკომენდაცია № 5	SDG-ების მატრიცაში არსებულ ნაკლოვანებებს აღმოფხვრის მიზნით, SDG-ების საბჭომ და სამინისტროებმა უზრუნველყონ: ა) თითოეულ ამოცანაზე/ინდიკატორზე პასუხისმგებელი კონკრეტული უწყებების იდენტიფიცირება; ბ) მიზნებსა და ამოცანებს შორის ურთიერთკავშირების ხასიათისა და მასშტაბების ანალიზი, რის საფუძველზეც განისაზღვრება კონკრეტული ამოცანის მიღწევაში თითოეული უწყების უშუალო პასუხისმგებლობა.
დაგეგმილი აქტივობა	
მისაღწევი შედეგი	
დაწყების თარიღი	
დასრულების თარიღი	
პასუხისმგებელი პირი	
საკონტაქტო ინფორმაცია	
N1 დაგეგმილი შუალედური შედეგი	
N1 შუალედური შესრულების თარიღი	
N2 დაგეგმილი შუალედური შედეგი	
N2 შუალედური შესრულების თარიღი	
განხორციელებული აქტივობები	
დამადასტურებელი დოკუმენტაცია	
შენიშვნა	
რეკომენდაცია № 6	მიზნების და ამოცანების დროული, ეფექტიანი და შეუფერხებელი განხორციელებისათვის, SDG-ების საბჭომ და სამინისტროებმა, SDG-ების მიღწევის პროცესში ჩართულ სხვა დაინტერესებულ მხარეებთან ერთად, გააანალიზონ და შეაფასონ მიზნების/ამოცანების რეალიზაციისათვის საჭირო რესურსები, მათ შორის: ადამიანური, ფინანსური, ICT ტექნოლოგიები და მონაცემები.
დაგეგმილი აქტივობა	
მისაღწევი შედეგი	
დაწყების თარიღი	
დასრულების თარიღი	
პასუხისმგებელი პირი	

საკონტაქტო ინფორმაცია	
N1 დაგეგმილი შუალედური შედეგი	
N1 შუალედური შესრულების თარიღი	
N2 დაგეგმილი შუალედური შედეგი	
N2 შუალედური შესრულების თარიღი	
განხორციელებული აქტივობები	
დამადასტურებელი დოკუმენტაცია	
შენიშვნა	
რეკომენდაცია № 7	SDG-ების ფარგლებში განსაზღვრული ამოცანების შესრულების გამართული მონიტორინგის უზრუნველსაყოფად, SDG-ების სამკომ და სამინისტროებმა, სხვა რელევანტურ დაინტერესებულ მხარეებთან ერთად, უზრუნველყონ SDG-ების მატრიცის ყველა ინდიკატორის შესახებ კონკრეტული საზაზისო მონაცემის და მონაცემთა წყაროს წარმოდგენა.
დაგეგმილი აქტივობა	
მისაღწევი შედეგი	
დაწყების თარიღი	
დასრულების თარიღი	
პასუხისმგებელი პირი	
საკონტაქტო ინფორმაცია	
N1 დაგეგმილი შუალედური შედეგი	
N1 შუალედური შესრულების თარიღი	
N2 დაგეგმილი შუალედური შედეგი	
N2 შუალედური შესრულების თარიღი	
განხორციელებული აქტივობები	
დამადასტურებელი დოკუმენტაცია	
შენიშვნა	

გამოყენებული ტერმინები და შემოკლებები

CSOs – სამოქალაქო საზოგადოების წარმომადგენელი ორგანიზაციები

GAP ანალიზი – ნაკლოვანებების ანალიზი

EU – ევროკავშირი

INTOSAI – უმაღლესი აუდიტორული ინსტიტუციების საერთაშორისო ორგანიზაცია

INTOSAI IDI – უმაღლესი აუდიტორული ინსტიტუციების საერთაშორისო ორგანიზაციის განვითარების ინიციატივა

MDGs – ათასწლეულის განვითარების მიზნები

RACI¹ ანალიზი – დაინტერესებული მხარეების პასუხისმგებლობების გადანაწილების ანალიზი

SDGs – მდგრადი განვითარების მიზნები

USAID – ამერიკის შეერთებული შტატების საერთაშორისო განვითარების სააგენტო

¹ Responsible, Accountable, Consulted, and Informed – RACI.

შემაჯამებელი მიმოხილვა

საქართველო, გაეროს სხვა ქვეყნებთან ერთად, ჩართულია გაეროს 2030 წლის დღის წესრიგის განხორციელების პროცესში. 2030 წლის დღის წესრიგი აერთიანებს 17 მდგრად განვითარების მიზანს (SDGs) და მოიცავს მდგრადი განვითარების სამივე მიმართულებას: სოციალურს, ეკონომიკურსა და გარემოსდაცვითს. SDG-ები, სხვა მნიშვნელოვან საკითხებთან ერთად, მიზნად ისახავს სიღარიბისა და შიმშილის აღმოფხვრას, უთანასწორობის შემცირებას, მშვიდობიანი, სამართლიანი საზოგადოებების მშენებლობას, გენდერული თანასწორობის უზრუნველყოფასა და ბუნებრივი რესურსების დაცვას.

მიზნები ამბიციური და ურთიერთდაკავშირებული ბუნებისაა, შესაბამისად, მათი წარმატებული და დროული მიღწევა კომპლექსური პროცესია და მრავალმხრივ ჩართულობას საჭიროებს. მათ შორის, კრიტიკული მნიშვნელობა ენიჭება უმაღლეს აუდიტორულ ორგანიზაციებს, რომელთაც თავიანთი მანდატისა და როლის გათვალისწინებით, შეუძლიათ არსებითი წვლილი შეიტანონ SDG-ების განხორციელების ყველა ეტაპზე.

სახელმწიფო აუდიტის სამსახურმა აუდიტის ფარგლებში შეისწავლა, რამდენად მზად არის ქვეყანა მდგრადი განვითარების მიზნების მისაღწევად. კერძოდ, შეფასდა, გატარდა თუ არა შესაბამისი ღონისძიებები მთავრობის მიერ (ა) მიზნების განხორციელების მზადყოფნის უზრუნველსაყოფად და (ბ) მონიტორინგისა და ანგარიშგების ჩარჩოს შესაქმნელად.

აუდიტის შედეგად გამოვლინდა, რომ მთავრობის მიერ გადაიდგა მნიშვნელოვანი საწყისი ნაბიჯები 2030 წლის დღის წესრიგის ეროვნულ კონტექსტში ინტეგრირების, მონიტორინგისა და ანგარიშგების ჩარჩოს ფორმირების მიმართულებით. კერძოდ, საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაციის ხელმძღვანელობით შეიქმნა SDG-ების განხორციელების მაკოორდინირებელი უწყება – SDG-ების საბჭო და თემატური სამუშაო ჯგუფები, რომლებიც დახმარებას უწევენ საბჭოს. ამასთანავე, შემუშავდა 2030 წლის დღის წესრიგის ეროვნული დოკუმენტი – SDG-ების მატრიცა, რომლის ფარგლებშიც განისაზღვრა ეროვნული ამოცანები და შეფასების ინდიკატორების, საბაზისო მონაცემებისა და მონაცემთა წყაროების მნიშვნელოვანი ნაწილი. გარდა ამისა, გატარდა ღონისძიებები ამოცანებზე პასუხისმგებელი უწყებების განსაზღვრის კუთხით და მიმდინარეობს მუშაობა მიზნების მიღწევის მონიტორინგისა და ანგარიშგების ვებპორტალის პრაქტიკაში დანერგვის მიმართულებით.

მიუხედავად მთავრობის მიერ განხორციელებული აქტივობებისა, აუდიტის შედეგად გამოვლინდა გარკვეული ნაკლოვანებები, რომელთა აღმოფხვრა საჭიროა მიზნების დროულად და წარმატებით მისაღწევად.

2030 წლის დღის წესრიგის ეროვნულ კონტექსტში ინტეგრირების პროცესში გამოვლენილი ნაკლოვანებები:

- მიმდინარე მდგომარეობით, მთავრობას SDG-ების მატრიცისათვის არ მიუცია ფორმალური სახე;
- SDG-ების მატრიცის ფარგლებში განსაზღვრული მიზნები, ამოცანები და ინდიკატორები ფრაგმენტულად არის ინტეგრირებული 2019-2022 წლების BDD-ში, სტრატეგიულ დოკუმენტებში, სამინისტროების 2019-2022 წლების საშუალოვადიან სამოქმედო გეგმებში, 2019 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის პროგრამულ დანართში, მუნიციპალიტეტების პრიორიტეტების დოკუმენტში;
- SDG-ების საბჭო და თემატური სამუშაო ჯგუფები არ მოიცავს ყველა რელევანტურ მხარეს. ამასთანავე, არ არის განსაზღვრული სამუშაო ჯგუფებში ჩართული კონკრეტული მხარეები და ამ ჯგუფებში მათი როლები. SDG-ების საბჭოსა და სამუშაო ჯგუფებს არ აქვთ გაცხადებული სამოქმედო გეგმები;
- რიგ შემთხვევაში არ არის განსაზღვრული თითოეული ამოცანის/ინდიკატორის მიღწევაში ჩართული მხარეები და მათი უშუალო პასუხისმგებლობები. ამასთანავე, ფრაგმენტულად არის იდენტიფიცირებული კავშირები SDG-ების ფარგლებში განსაზღვრულ ამოცანებს შორის;
- მიზნების განხორციელებისათვის საჭირო რესურსების მოცულობა მიმდინარე მდგომარეობით შეფასებული არ არის.

SDG-ების განხორციელების მონიტორინგის, შეფასებისა და ანგარიშების კუთხით გამოვლენილი ნაკლოვანებები:

- SDG-ს მატრიცაში არასრულადაა იდენტიფიცირებული საბაზისო მონაცემები და მონაცემთა წყაროები;
- განსაზღვრული არ არის არც განმახორციელებელი ორგანიზაციების საბჭოსადმი და არც საბჭოს მიერ ანგარიშების ფორმატი და პერიოდულობა;
- SDG-ების შესახებ გამჭვირვალობის სათანადო დონე უზრუნველყოფილი არ არის, ვინაიდან დაინტერესებულ მხარეებს არ მიეწოდება ერთიანი ინფორმაცია 2030 წლის დღის წესრიგის, SDG-ების მატრიცის, მასში წარმოდგენილი მიზნებისა და ამოცანების შესახებ.

აუდიტის ფარგლებში გამოვლენილი ნაკლოვანებები ქმნის რისკებს მიზნების ინკლუზიური, დროული და წარმატებული მიღწევის კუთხით. შესაბამისად, არსებული გამოწვევების საპასუხოდ, სახელმწიფო აუდიტის სამსახურმა შეიმუშავა რეკომენდაციები, რომელთა შესრულება ხელს შეუწყობს მიზნების განსახორციელებლად შესაბამისი ფუნდამენტის ფორმირებას.

რეკომენდაციები:**SDG-ების საბჭოს:**

1. მდგრადი განვითარების მიზნების უნივერსალური და ინკლუზიური ბუნების გათვალისწინებით, მნიშვნელოვანია მათი განხორციელების პროცესში ჩართული იყოს როგორც ცენტრალური, ასევე – ადგილობრივი ხელისუფლება. შესაბამისად, საბჭომ უნდა უზრუნველყოს მუნიციპალიტეტების ჩართვა SDG-ების რეალიზაციის პროცესში;
2. SDG-ების მატრიცის ქმედითი ჩარჩო-დოკუმენტის ფუნქციის უზრუნველსაყოფად, მნიშვნელოვანია SDG-ების საბჭომ მოახდინოს მთავრობის მიერ დოკუმენტის მოწონებისათვის საჭირო ღონისძიებების დროული ინიცირება;
3. SDG-ების საბჭოსა და თემატური სამუშაო ჯგუფების ინკლუზიურობისა და ეფექტური ფუნქციონირების უზრუნველსაყოფად, მიზანშეწონილია:
 - ა) თემატურ სამუშაო ჯგუფებთან ერთად მოხდეს პროცესში მონაწილე ყველა რელევანტური მხარის იდენტიფიცირება, მათი ცნობიერების ამაღლება და ჩართულობის უზრუნველყოფა საბჭოსა და სამუშაო ჯგუფების საქმიანობაში, თემატიკიდან გამომდინარე;
 - ბ) თემატურ სამუშაო ჯგუფებთან ერთად განისაზღვროს ჩართული უწყებების/ორგანიზაციების როლები და პასუხისმგებლობები;
 - გ) შემუშავდეს SDG-ების საბჭოსა და თემატური სამუშაო ჯგუფების სამოქმედო გეგმები, სადაც წარმოდგენილი იქნება მოკლე და საშუალოვადიან პერიოდში განსახორციელებელი ღონისძიებები, ვადები და საჭირო რესურსები.
4. მდგრადი განვითარების მიზნების შესრულების დროული და ეფექტური მონიტორინგისა და ანგარიშების მიზნით, SDG-ების საბჭომ შეიმუშაოს მონიტორინგისა და ანგარიშების ჩარჩო, რაც გულისხმობს:
 - ა) მონიტორინგის ვებპორტალის დროულად დასრულებასა და პრაქტიკაში დანერგვას;
 - ბ) განმახორციელებელი ორგანიზაციების საბჭოს მიმართ ანგარიშების ფორმატისა და პერიოდულობის განსაზღვრას;
 - გ) მიზნების მიღწევასთან დაკავშირებით ეროვნული პროგრესის შესახებ ანგარიშების პერიოდულობის განსაზღვრას.

SDG-ების საბჭოსა და სამინისტროებს:

5. SDG-ების მატრიცაში არსებული ნაკლოვანებების აღმოფხვრის მიზნით, SDG-ების საბჭომ და სამინისტროებმა უზრუნველყონ:
 - ა) თითოეულ ამოცანაზე/ინდიკატორზე პასუხისმგებელი კონკრეტული უწყებების იდენტიფიცირება;
 - ბ) მიზნებს/ამოცანებს შორის ურთიერთკავშირების ხასიათისა და მასშტაბების ანალიზი, რომლის საფუძველზე განისაზღვრება კონკრეტული ამოცანის მიღწევაში თითოეული უწყების უშუალო პასუხისმგებლობა.
6. მიზნებისა და ამოცანების დროული, ეფექტიანი და შეუფერხებელი განხორციელებისათვის, SDG-ების საბჭომ და სამინისტროებმა, SDG-ების მიღწევის პროცესში ჩართულ სხვა დაინტერესებულ მხარეებთან ერთად, გააანალიზონ და შეაფასონ მიზნების/ამოცანების რეალიზაციისათვის საჭირო რესურსები, მათ შორის: ადამიანური, ფინანსური, ICT ტექნოლოგიები და მონაცემები;
7. SDG-ების ფარგლებში განსაზღვრული ამოცანების შესრულების გამართული მონიტორინგის უზრუნველსაყოფად, SDG-ების საბჭომ და სამინისტროებმა, სხვა რელევანტურ დაინტერესებულ მხარეებთან ერთად, უზრუნველყონ SDG-ების მატრიცის ყველა ინდიკატორის შესახებ კონკრეტული საბაზისო მონაცემისა და მონაცემთა წყაროს წარმოდგენა.

სამინისტროებს:

8. სამინისტროებმა უზრუნველყონ SDG-ების მატრიცაში წარმოდგენილი იმ მიზნების, ამოცანებისა და ინდიკატორების სტრატეგიულ და პოლიტიკის დოკუმენტებში, საშუალოვადიან სამოქმედო გეგმებსა და ბიუჯეტის პროგრამულ დანართში ინტეგრირება, რომელთა განხორციელებაში უშუალოდ არიან ჩართულნი.

1. შესავალი

გაერომ 2015 წლის სექტემბერში დაამტკიცა 2030 წლის დღის წესრიგი – მსოფლიოს ტრანსფორმაცია, რომელიც ფოკუსირებულია ადამიანებზე, მათ კეთილდღეობასა და გარემოზე ზრუნვაზე.

2030 წლის დღის წესრიგის მისწრაფებები ასახულია 17 მდგრად განვითარების მიზანსა (Sustainable Development Goals – SDGs; შემდგომში – მიზნები/SDG-ები) და 169 ამოცანაში. SDG-ები გლობალური ბუნებისა და ამბიციური ხასიათისაა და მდგრადი განვითარების სამ კრიტიკულ სფეროდ იყოფა: ეკონომიკური, სოციალური და გარემოსდაცვითი.

დიაგრამა 1. მდგრადი განვითარების მიზნები

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, SDG-ები აერთიანებს საკითხების ფართო და ყოვლისმომცველ სპექტრს. ისინი სხვა მნიშვნელოვან საკითხებთან ერთად, მიზნად ისახავს სიღარიბისა და შიმშილის აღმოფხვრას, უთანასწორობის შემცირებას, მშვიდობიანი, სამართლიანი საზოგადოებების მშენებლობას, გენდერული თანასწორობის უზრუნველყოფასა და ბუნებრივი რესურსების დაცვას.

დიაგრამა 2. SDG-ების კლასიფიკაცია მიმართულებების მიხედვით

SDG-ები ათასწლეულის განვითარების მიზნებს (Millennium Development Goals - MDGs) ეფუძნება, რომელთა შესრულება 2000-2015 წლებში იყო დაგეგმილი. MDG-ები აერთიანებდა 8 კონკრეტულ მიზანს და სხვა მნიშვნელოვან საკითხებთან ერთად, ემსახურებოდა სიღარიბისა და შიმშილის აღმოფხვრას, პირველადი განათლების ხელმისაწვდომობას, გენდერული უთანასწორობისა და ბავშვთა სიკვდილიანობის შემცირებას. აღნიშნული მიზნების განხორციელების პროცესში, გაეროს სხვა ქვეყნებთან ერთად, საქართველოც იყო ჩართული.

MDG-ების ფარგლებში ვერ მოხერხდა ყველა დასახული მიზნის სრულყოფილად მიღწევა; მათი შესრულების ვადის ამოწურვისას მნიშვნელოვანი გამოწვევები ისევ იდგა მსოფლიოს წინაშე. აღნიშნული ძირითადად განაპირობა: (ა) MDG-ების შემუშავებისას დაინტერესებული მხარეების ჩართულობის ნაკლებობამ; (ბ) ამოცანებისა და ინდიკატორების არასრულმა მონიტორინგმა; (გ) მდგრადი განვითარებისათვის კრიტიკული ასპექტების მიზნებს მიღმა დატოვებამ; (დ) მიზნების გაზომვისათვის საჭირო მონაცემების სიმწირემ.²

ერთი მხრივ, MDG-ების საფუძველზე მიღებული გამოცდილების გათვალისწინებით და, მეორე მხრივ, უკეთესი შედეგების მიღწევის მიზნით, მსოფლიო შეთანხმდა შემდგომი თანამშრომლობის საჭიროებაზე. შესაბამისად, გაეროს მიერ MDG-ები ტრანსფორმირდა ყოვლისმომცველ და კომპლექსურ მდგრადი განვითარების მიზნებში. SDG-ები, MDG-ებისაგან განსხვავებით:

² https://ceowatermandate.org/files/mumbai/Josefina_Maestu%20_Mandate_Mumbai.pdf

დიაგრამა 3. ძირითადი განსხვავებები SDG-ებსა და MDG-ებს შორის

2015 წლის სექტემბერში SDG-ების ეროვნულ კონტექსტში ინტეგრირებასა და 2030 წლისათვის განხორციელებასთან დაკავშირებით მზადყოფნა გამოხატა გაეროს წევრმა 193-მა ქვეყანამ, მათ შორის, საქართველომ.

1.1 აუდიტის მოტივაცია

SDG-ები ყოვლისმომცველი, ურთიერთდაკავშირებული და გრძელვადიანი ბუნებისაა. აქედან გამომდინარე, მათი დროული და ეფექტური განხორციელება მთავრობების მხრიდან სათანადო მომზადებას საჭიროებს, რაც გულისხმობს:

- მიზნების ეროვნულ კონტექსტში ინტეგრირებას;
- SDG-ების განხორციელებისათვის საჭირო რესურსების იდენტიფიცირებას;
- მონიტორინგისა და ანგარიშგების ჩარჩოს ჩამოყალიბებას.

აღნიშნული ეტაპების წარმატებული შესრულება კომპლექსური პროცესია და სირთულეებთან არის დაკავშირებული. უმაღლეს აუდიტორულ ორგანიზაციებს, თავიანთი როლიდან და საქმიანობიდან გამომდინარე, შესაძლებლობა აქვთ მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანონ პროცესების სწორად წარმართვაში საწყისი ეტაპიდანვე. აღნიშნული ღიად არის დეკლარირებული სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციის მიერ, კერძოდ:

- გაეროს რეზოლუციების მიხედვით,³ უმაღლეს აუდიტორულ ორგანიზაციებს დიდი როლი აკისრიათ ეფექტური, გამჭვირვალე, ინკლუზიური და ანგარიშვალდებული საჯარო მმართველობის ფორმირებაში, რისი მიღწევა, თავის მხრივ, SDG-ების წარმატებით განხორციელების ერთ-ერთი კრიტერიუმია;

³ გაეროს გენერალური ასამბლეის რეზოლუციები: 66/309, 69/228, 69/327.

- უმაღლესი აუდიტორული ინსტიტუციების საერთაშორისო გაერთიანების ორგანიზაცია (INTOSAI) უმაღლეს აუდიტორულ ორგანიზაციებს სტრატეგიული მნიშვნელობის უწყებებად განიხილავს, რომელთაც თავიანთი როლისა და მანდატის გათვალისწინებით, შეუძლიათ არსებითი წვლილი შეიტანონ SDG-ების განხორციელების, მონიტორინგისა და ანგარიშგების პროცესში.

აქვე აღსანიშნავია ისიც, რომ აუდიტის საერთაშორისო სტანდარტების (ISSAI 12) მიხედვით, უმაღლესი აუდიტორული ორგანიზაციების მიზანია ქვეყნის მოსახლეობის, მშვიდობიანი მმართველობისა და საზოგადოებრივი კეთილდღეობის ხელშეწყობა, რაც იმთავითვე იზიარებს SDG-ების მისწრაფებას.

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, INTOSAI-ს განვითარების ინიციატივის (IDI) მიერ შემუშავდა საერთაშორისო პროგრამა, რომლის ფარგლებში სახელმწიფო აუდიტის სამსახურმა, 70-ზე მეტ სხვა უმაღლეს აუდიტორულ ორგანიზაციასთან ერთად, შეისწავლა მდგრადი განვითარების მიზნების განხორციელებასთან დაკავშირებული საკითხები.

1.2 აუდიტის მიზანი და მთავარი კითხვები

აუდიტის მიზანია SDG-ების ეროვნულ დონეზე განხორციელების მზადყოფნის შეფასება და მიღებული შედეგებიდან გამომდინარე, შესაბამისი რეკომენდაციების გაცემა. აღნიშნული ემსახურება მიზნების ეროვნულ კონტექსტში ინტეგრირების პროცესის შემდგომ დახვეწასა და მათი წარმატებული განხორციელებისათვის სათანადო ფუნდამენტის ფორმირების ხელშეწყობას.

სახელმწიფოს მიერ მდგრადი განვითარების მიზნების განხორციელების მზადყოფნის შესაფასებლად, პასუხები გაეცა შემდეგ კითხვებს:

- გატარდა თუ არა შესაბამისი ღონისძიებები მიზნების განხორციელების მზადყოფნის უზრუნველსაყოფად;
- გატარდა თუ არა შესაბამისი ღონისძიებები მიზნების განხორციელების მონიტორინგისა და ანგარიშგების ჩარჩოს შესაქმნელად.

1.3 აუდიტის კრიტერიუმები

აუდიტის მიმდინარეობისას შეფასების კრიტერიუმებად აუდიტის ჯგუფმა გამოიყენა გაეროსა და INTOSAI-ს მიერ შემუშავებული დოკუმენტები, სახელმძღვანელოები და უკეთესი პრაქტიკის მაგალითები:

- 2030 წლის დღის წესრიგი, მსოფლიოს ტრანსფორმაცია – გაერო;

- 2030 წლის დღის წესრიგი მდგრადი განვითარებისათვის – გაეროს განვითარების პროგრამა (UNDP) 2015;
- მდგრადი განვითარების მიზნები რეალობაში – სხვადასხვა ქვეყნის პრაქტიკები და გაეროს მხარდაჭერა – გაეროს განვითარების გუნდი (UNDG) 2016;
- ინსტიტუციონალიზაციისა და კოორდინაციის მექანიზმები – გაეროს განვითარების პროგრამა (UNDP);
- სექტორული თანამშრომლობა SDG-ების მიღწევისათვის – გაეროს ეკონომიკური და სოციალური საბჭო (ECOSOC);
- INTOSAI IDI-ს სახელმძღვანელო SDG-ების განხორციელების მზადყოფნის აუდიტთან დაკავშირებით;
- ნებაყოფლობითი ეროვნული ანგარიშები 2016/2017.⁴

1.4 აუდიტის მასშტაბი და მეთოდოლოგია

აუდიტის ობიექტებად განისაზღვრა შემდეგი სახელმწიფო ორგანოები:

- მთავრობის ადმინისტრაცია – SDG-ების საბჭო;⁵
- საქართველოს გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო;
- საქართველოს ეკონომიკისა და მდგრადი განვითარების სამინისტრო;
- საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო;
- საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტრო;
- საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტრო;
- საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტრო.

ზემოაღნიშნული სამინისტროების შერჩევის საფუძველი იყო SDG-ების ფართო დაფარვის უზრუნველყოფა. კერძოდ, შერჩეული სამინისტროების ფუნქციები ვრცელდება მდგრადი განვითარების სამივე: ეკონომიკური, სოციალური, გარემოსდაცვითი მიმართულებებით. ამასთანავე, აღნიშნული სამინისტროების ქვეშ ერთიანდება 15 მიზანი (17 გლობალური

⁴ მიზნების განხორციელებაში ჩართული ქვეყნები გაეროს ყოველწლიურად წარუდგენენ ნებაყოფლობით ანგარიშებს (Voluntary National Reviews) მიზნების განხორციელებასთან დაკავშირებით არსებული პროგრესის შესახებ.

⁵ SDG-ების საბჭო მიზნების განხორციელების მაკოორდინირებელი ორგანოა. დეტალური ინფორმაცია SDG-ების საბჭოს შესახებ წარმოდგენილია შესაბამის ქვეთავში.

მიზნიდან)⁶ და 68 – ეროვნული ამოცანა (94 ეროვნული ამოცანიდან).⁷ შესაბამისად, აუდიტის მასშტაბის მოცულობიდან გამომდინარე, ჩატარებული აუდიტორული პროცედურების შედეგები იძლევა წარმომადგენლობით სურათს SDG-ების განხორციელებაში ჩართული ყველა უწყების შესახებ.

აუდიტის შესწავლის საგანია SDG-ების საბჭოსა და ზემოაღნიშნული სამინისტროების მიერ 2030 წლის დღის წესრიგის ეროვნულ/ინსტიტუციურ კონტექსტში ინტეგრირების მიზნით 2016 წლიდან 2018 წლის დეკემბრამდე განხორციელებული აქტივობები.

აუდიტის პროცესში აუდიტის ჯგუფმა იხელმძღვანელა ანალიზის შემდეგი მეთოდოლოგიით:

- აუდიტის ობიექტების მიერ მოწოდებული ინფორმაციის ანალიზი;
- გასაუბრებები აუდიტის ობიექტებთან;
- სამუშაო შეხვედრების ოქმების შინაარსობრივი ანალიზი;
- დაინტერესებული მხარეების პასუხისმგებლობების გადანაწილების (RACI)⁸ და არსებული ნაკლოვანებების (GAP) ანალიზები;
- საერთაშორისო პრაქტიკებისა და სტანდარტების შესწავლა.

2. ზოგადი ინფორმაცია

SDG-ების ეროვნულ კონტექსტში გადმოტანის პროცესი 2015 წელს დაიწყო საქართველოს მთავრობის ადმინისტრაციის ხელმძღვანელობით. მთავრობის ადმინისტრაცია პასუხისმგებელია მიზნების ინტეგრირებაზე, კოორდინაციასა და მონიტორინგზე. კერძოდ, 2016 წლიდან ადმინისტრაციის კოორდინირებით შეიქმნა არაფორმალური სამუშაო ჯგუფი სამინისტროებისა და გაეროს სააგენტოების წარმომადგენლების მონაწილეობით. ჯგუფის ფუნქცია იყო მდგრადი განვითარების მიზნების შერჩევა და შესაბამისი ინდიკატორების შემუშავება. მოგვიანებით კი, პრემიერ-მინისტრის ბრძანების⁹

⁶ აუდიტის ფარგლებში იფარება ყველა მიზანი, გარდა მიზნებისა: 6 – სუფთა წყალი და ჰიგიენა და 17 – გლობალური თანამშრომლობა და შესაბამისი 68 ეროვნული ამოცანა, 94 ეროვნული ამოცანიდან, რომლებიც შემუშავდა SDG-ების მატრიცის ფარგლებში, გლობალური ამოცანებიდან გამომდინარე. მიმდინარე მდგომარეობით, SDG-ების მატრიცა არ არის საჯაროდ ხელმისაწვდომი.

⁷ მონაცემები ეყრდნობა SDG-ების მატრიცას 2018 წლის 30 ნოემბრის მდგომარეობით, თუმცა, აღსანიშნავია, რომ მატრიცა ცოცხალი დოკუმენტია და მასში პერიოდულად ხორციელდება ცვლილებები.

⁸ RACI ანალიზის მეშვეობით, შესაძლებელია იდენტიფიცირება, თუ როგორ არის გადანაწილებული სხვადასხვა დაინტერესებული მხარის პასუხისმგებლობები, კერძოდ, R (Responsible) – ღონისძიებების განმახორციელებელი მხარე, A (Accountable) – გადაწყვეტილებების მიმღები მხარე, C (Consulted) – მხარე, ვისთანაც მყარდება კომუნიკაცია გადაწყვეტილებების მიღებამდე, I (Informed) – მხარე, რომელსაც მიეწოდება ინფორმაცია მიღებული გადაწყვეტილებებისა და განხორციელებული აქტივობების შესახებ.

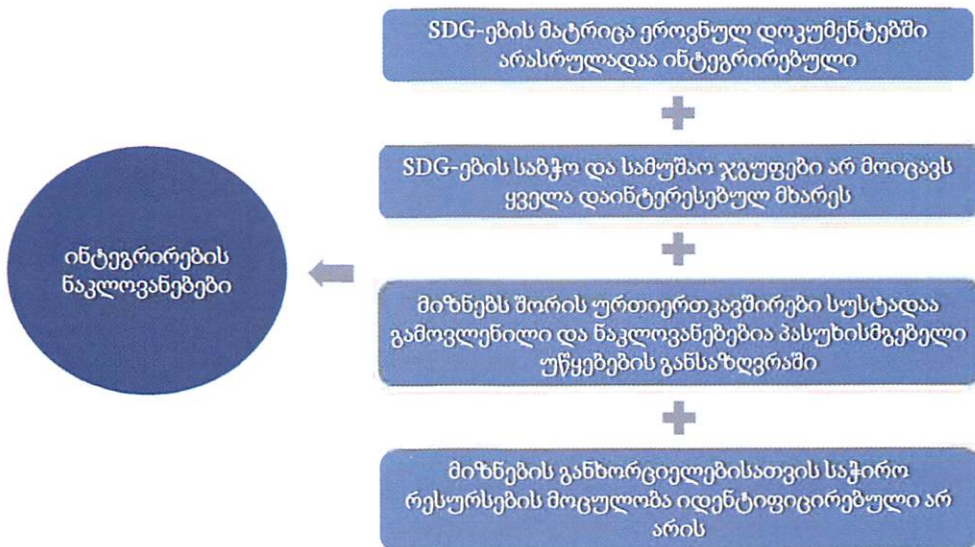
⁹ საქართველოს პრემიერ-მინისტრის 2017 წლის 2 მაისის N118 ბრძანება „საჯარო მმართველობის რეფორმის საბჭოს დებულებისა და შემადგენლობის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს პრემიერ-მინისტრის 2016 წლის 3 მაისის N135 ბრძანებაში ცვლილებების შეტანის შესახებ“.

დიაგრამა 5. SDG-ების მატრიცის კომპონენტები

3. აუდიტის მიგნებები

3.1 2030 წლის დღის წესრიგის ეროვნულ კონტექსტში ინტეგრირების პროცესში არსებული ნაკლოვანებები

3.1.1 SDG-ების მატრიცა სრულად არ არის ინტეგრირებული ეროვნულ დოკუმენტებში

SDG-ების წარმატებით განხორციელებისათვის, მათი ყოვლისმომცველი ბუნებიდან და გრძელვადიანი სასიცოცხლო ციკლიდან გამომდინარე, საჭიროა მთავრობის მიერ კომპლექსური ღონისძიებების გატარება, რათა მოხდეს მიზნების ეროვნულ კონტექსტში სრულყოფილად გადმოტანა, გაეროს მიერ მომზადებული სახელმძღვანელოს მიხედვით.¹⁰ აღნიშნული, პირველ რიგში, გულისხმობს 2030 წლის დღის წესრიგის ეროვნული დოკუმენტის შემუშავებას, ხოლო შემდგომში – მის ინტეგრირებას არსებულ სახელმწიფო

¹⁰ Mainstreaming the 2030 Agenda for Sustainable Development, United Nations Development Group. October, 2015.

პოლიტიკისა და სტრატეგიულ დოკუმენტებში და სამოქმედო გეგმებში. აღნიშნული მნიშვნელოვანია, რათა:

- იდენტიფიცირებული იქნეს განსხვავებები/შეუსაბამობები 2030 წლის დღის წესრიგში დასახულ ამოცანებსა და დაგეგმილ ღონისძიებებს შორის და საფუძველი ჩაეყაროს ახალ აქტივობებს;
- SDG-ების განხორციელება იქცეს მიმდინარე პროცესების განუყოფელ ნაწილად, გახდეს უფრო კონკრეტული, სისტემური, გამჭვირვალე და ეფექტიანი.

დადებითად უნდა შეფასდეს მთავრობის მიერ 2030 წლის დღის წესრიგის ეროვნული დოკუმენტის – SDG-ების მატრიცის შემუშავება, თუმცა, აღნიშნული დოკუმენტი წარმოდგენს სამუშაო ვერსიას და აუდიტის პერიოდში არ მომხდარა მთავრობის მიერ მისი დამტკიცება.

გაეროს ზემოაღნიშნული სახელმძღვანელოთი განსაზღვრული მეორე ეტაპი – 2030 წლის დღის წესრიგის ინტეგრირება ეროვნულ დოკუმენტებში, საქართველოს შემთხვევაში გულისხმობს SDG-ების მატრიცის ასახვას შემდეგ დოკუმენტებში:

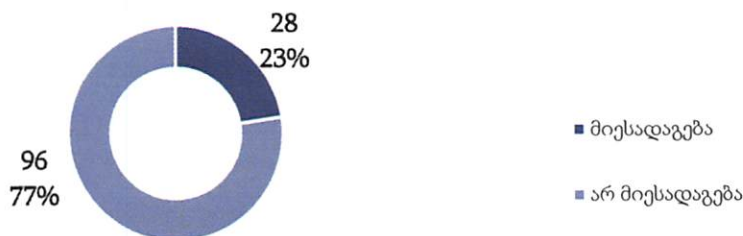
- ქვეყნის ძირითადი მონაცემებისა და მიმართულებების დოკუმენტი (შემდგომში – BDD), რომელიც ქვეყნის განვითარების საშუალოვადიანი სტრატეგიული გეგმაა;
- სექტორული სტრატეგიებისა და პოლიტიკის დოკუმენტები;
- სამინისტროების საშუალოვადიანი სამოქმედო გეგმები;
- სახელმწიფო ბიუჯეტის პროგრამული დანართი;
- მუნიციპალიტეტების პრიორიტეტების დოკუმენტები და ა.შ.

მიუხედავად უწყებების მიერ გადადგმული გარკვეული ნაბიჯებისა, მიმდინარე მდგომარეობით, SDG-ების მატრიცა სრულად არ არის ინტეგრირებული ეროვნულ კონტექსტში. კერძოდ, დოკუმენტების შინაარსობრივი და შედარებითი ანალიზის შედეგად, გამოვლინდა შემდეგი ნაკლოვანებები:

- SDG-ების მატრიცით განსაზღვრული ამოცანები და ინდიკატორები არ არის ასახული 2019-2022 წლების BDD-ში. შესაბამისად, BDD-ს ფარგლებში არ არის წარმოდგენილი კავშირი ქვეყნის საშუალოვადიან მიზნებსა და SDG-ებს შორის. აქედან გამომდინარე, აღნიშნული დოკუმენტი არ იძლევა SDG-ების მატრიცით აღებული ვალდებულებების იდენტიფიცირების საშუალებას;

- **სამინისტროებმა** SDG-ების მატრიცით განსაზღვრული მიზნების/ამოცანებისა და თავიანთი სტრატეგიული გეგმების, პოლიტიკის დოკუმენტებისა და პროგრამების ურთიერთშედარების საფუძველზე **მოახდინეს მათ შორის არსებული ზოგადი კავშირების იდენტიფიცირება, თუმცა, არ მომხდარა მიზნების/ამოცანების ცხადად ასახვა ამ დოკუმენტებში**, გარდა რამდენიმე გამონაკლისი შემთხვევისა. მაგალითად, საქართველოს გარემოსა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრომ შეიმუშავა საქართველოს გარემოს დაცვის მოქმედებათა მესამე ეროვნული პროგრამა, სადაც წარმოდგენილი გარემოსდაცვითი მიმართულებები, შესაბამისი გამოწვევები და გეგმები დაკავშირებულია SDG-ებთან და შესაბამის ამოცანებთან;
- **ფრაგმენტულია თანხვედრა SDG-ების მატრიცაში წარმოდგენილ ინდიკატორებსა და სამინისტროების 2019-2022 წლების საშუალოვადიან სამოქმედო გეგმებსა და 2019 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის პროგრამულ დანართში წარმოდგენილ მაჩვენებლებს შორის.** კერძოდ, SDG-ების მატრიცის შესწავლილი 68 ამოცანის შესაბამისი 124 ინდიკატორიდან, 28 ინდიკატორი¹¹ სრულად ან ნაწილობრივ შეესაბამება სამინისტროების საშუალოვადიან სამოქმედო გეგმებში მოცემულ ინდიკატორებს, ხოლო დანარჩენი 96 - არ არის თანხვედრაში. ამასთანავე, SDG-ების მატრიცაში წარმოდგენილი ინდიკატორები ძირითადად შეესაბამება პროგრამულ დანართში წარმოდგენილ იმ ინდიკატორებს, რომლებიც მატრიცის შემუშავებამდე უკვე გამოიყენებოდა სამინისტროების მიერ.

დიაგრამა 6. SDG-ების მატრიცაში წარმოდგენილი ინდიკატორების შესაბამისობა სამინისტროების საშუალოვადიან სამოქმედო გეგმებში წარმოდგენილ ინდიკატორებთან

- **SDG-ების მატრიცა არ არის ინტეგრირებული მუნიციპალიტეტების პრიორიტეტების დოკუმენტებში.** აღნიშნული დაკავშირებულია იმ ფაქტთან, რომ მუნიციპალიტეტები არ არიან ჩართული SDG-ების განხორციელების პროცესში.

¹¹ აღნიშნული ინდიკატორები ეხება მდგრადი განვითარების სამივე – ეკონომიკურ, სოციალურ და გარემოსდაცვით მიმართულებას.